

ТАҚРИЗ

ба автореферати диссертатсияи Мирзода Фирӯз Сафаралӣ дар мавзуи «Ҳуқуқ ҳамчун институти иҷтимоӣ ва нақши он дар рушди устувори ҷомеаи муосири Тоҷикистон (таҳлили сотсиологӣ)» барои дарёфти дараҷаи илмӣ доктори илмҳои сотсиологӣ аз рӯи ихтисоси 5.4.3. Сохтори иҷтимоӣ, ниҳодҳо ва равандҳои иҷтимоӣ

Институтҳои иҷтимоӣ барои таъмин намудани мавҷудият ва устувори давлат нақши муайянкунанда доранд. Онҳо бо иҷрои вазифаҳои иҷтимоии худ рушди устувори ҷомеаро таъмин менамоянд. Ҳуқуқ низ яке аз институтҳои муҳими иҷтимоӣ буда, бо пешрафти ҷомеа дар танзими муносибатҳои иҷтимоӣ мақоми афзалиятнокро соҳиб мегардад. Таҳқиқоти анҷомдодаи Мирзода Фирӯз Сафаралӣ низ ба омӯзиши ҳуқуқ ҳамчун институти иҷтимоӣ ва нақши он дар рушди устувори ҷомеаи муосири Тоҷикистон бахшида шудааст. Мавзуи мазкур дар шароити тағйирпазирии муносибатҳои ҷамъиятӣ ва афзоиши таҳдидҳои замони муосир мубрам буда, омӯзишу баррасии он аҳамияти зиёди илмӣ назариявӣ ва амалӣ дорад.

Мубрами мавзуи интихобнамудаи докталаби дараҷаи илмӣ боз дар он таҷассум меёбад, ки дар шароити эъмори ҷомеаи ҳуқуқбунёд яке аз унсурҳои асосии сохтори иҷтимоии ҷомеа ҳуқуқ мебошад. Маҳз ҳуқуқ таҳдиду хатарҳои эҳтимолиро, ки ба амнияти миллӣ ва ваҳдати миллӣ таъсири манфӣ расонида метавонанд, пешгирӣ ва бартараф намуда, рушди устувори ҷомеаро таъмин карда метавонад. Меъёрҳои ҳуқуқӣ дар шакли санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ фаъолияти ташкилотҳои иҷтимоиро ба роҳ мемонанд, тартиботи ҷамъиятиро таъмин мекунанд ва аз ҳама муҳим барои фаъолияти самараноки субъектҳои муносибатҳои иҷтимоӣ шароити мусоидро таъмин карда метавонанд.

Муаллиф дар автореферат дуруст таъкид менамояд, ки Ҷумҳурии Тоҷикистон дар давраи истиклоли давлатӣ ба дастовардҳои бузурги ҳуқуқӣ ноил гардид, аммо ҳанӯз ҳам баъзе аз масъалаҳои муҳими ҳалталаби ҳуқуқӣ, мисли зарурати ташаккули маърифати ҳуқуқии шаҳрвандон, пешгирӣ ва бартараф намудани нигилизми ҳуқуқӣ, решакардани коррупсия, тарбияи шахсони кунунпазир ва амсоли ин вучуд доранд (с. 4). Бартараф намудани масъалаҳои номбаршуда аз ҷомеашиносон, бахусус, сотсиологҳо гузаронидани таҳқиқотҳои густурдаи сотсиологиро талаб менамояд. Аз ин нуқтаи назар низ, мавзуи таҳқиқоти диссертатсионии Мирзода Фирӯз Сафаралӣ мубрам буда, ба самтҳои афзалиятноки таҳқиқоти илмӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон мувофиқ мебошад. Ҳамзамон, мавзуи таҳқиқот ба мундариҷаи шиносномаи ихтисоси илмӣ 5.4.3. Сохтори иҷтимоӣ, ниҳодҳо ва равандҳои иҷтимоӣ мутобикат менамояд.

Мақсад ва вазифаҳои муайяннамудаи докталаб ба мантиқи умумии мавзуи таҳқиқ мутобик буда, барои омӯзиши амиқу ҳамаҷонибаи моҳият ва вазифаҳои иҷтимоии ҳуқуқ, ҷойгоҳи он дар низоми институтҳои иҷтимоӣ ва

муайян намудани таъсири ҳуқук ба рушди устувори ҷомеаи Тоҷикистон равона гардидаанд.

Дар автореферат объект ва предмети таҳқиқот низ мувофиқ ба мавзӯ ва масъалаҳои баррасишаванда муайян шудаанд. Омӯзиши ҳуқук ҳамчун институти иҷтимоӣ имконият додааст, ки масъала дар доираи таҳлили сотсиологӣ, инчунин, дар низоми муносибатҳои иҷтимоӣ, сохтори иҷтимоии ҷомеа ва равандҳои иҷтимоӣ мавриди таҳқиқ қарор дода шавад.

Ҷиҳати муҳимму мусбати таҳқиқоти диссертатсионӣ заминаи методологии он маҳсуб меёбад, зеро аз муҳтавои автореферат маълум мегардад, ки муаллиф дар баробари усулҳои умумии илмӣ ва назариявӣ, аз методҳои таҳқиқоти сотсиологӣ, махсусан, пурсиши сотсиологӣ истифода намудааст. Маҳз мавҷудияти заминаи эмпирикӣ аҳамияти таҳқиқоти мазкурро таъкиқ мебахшад. Таҳқиқоти сотсиологӣ муаллиф барои омӯзиш ва шарҳи муносибати аҳоли ба қонун, сатҳи эътимоди шаҳрвандон ба ҳуқук ва қонунҳои амалкунанда, нигилизми ҳуқуқӣ, вазъи маърифати ҳуқуқӣ ва иҷтимоишавии ҳуқуқии шаҳрвандон равона гардида, натиҷаҳои он пас аз таҳлил дар қори илмӣ довталаб васеъ истифода гардидаанд.

Навгонии илмӣ таҳқиқот низ қобили таваҷҷуҳ мебошад. Аз мазмуни автореферат бармеояд, ки муаллиф дар доираи илмӣ сотсиология ҳуқуқро ба таври маҷмӯӣ ҳамчун институти иҷтимоӣ мавриди омӯзиш қарор додааст. Дар натиҷаи чунин таҳлил вазифаҳои иҷтимоии ҳуқук, хусусиятҳои амали он дар ҷомеаи муосири Тоҷикистон ва робитаи ҳуқук бо равандҳои иҷтимоӣ муайян ва асоснок қарда шудаанд. Ҳамчунин, навгонии таҳқиқот дар омӯзиши робитаи ҳуқук бо ҷойивазкунии иҷтимоӣ, ташаккули синфи миёна, рушди ҷомеаи шаҳрвандӣ, маърифати ҳуқуқӣ, нигилизми ҳуқуқӣ, иҷтимоишавӣ ва ҳувиёти ҳуқуқӣ ифода меёбад.

Муаллиф муайян намудааст, ки ҳуқук дар худмуайянкунии иҷтимоии шаҳрвандон ва рушди устувори ҷомеа нақши марказиро иҷро менамояд. Дар автореферат ҳуқук ҳамчун яке аз механизмҳои ҷойивазкунии иҷтимоӣ шарҳ дода мешавад, ки барои дастрасии шаҳрвандон ба таҳсил, меҳнат, соҳибқорӣ, фаъолияти ҷамъиятӣ ва дигар роҳҳои тағйир додани мақоми иҷтимоӣ ва вазъи иқтисодӣ замина фароҳам меорад. Аз ин нуқтаи назар, дар таҳқиқоти довталаб ҳуқук яке аз омилҳои рушди устувори ҷомеа ва раванди ҷойивазкунии иҷтимоӣ баромад мекунад.

Дар таҳқиқоти анҷомдодаи довталаб ҳамбастагии ҳуқук бо ташаккули синфи миёна ва ҷомеаи шаҳрвандӣ ошкор гардидааст. Муаллиф нишон додааст, ки таъмини воқеии ҳуқуқу озодиҳои иҷтимоӣ ва иқтисодии шаҳрвандон, ҳифзи ҳуқуқии моликияти хусусӣ ва дастгирии соҳибқорӣ ба густариши табақаи миёна мусоидат қарда метавонанд. Дар таҳқиқот рушди ҷомеаи шаҳрвандӣ низ дар робитаи мустақим бо вазифаҳои иҷтимоии ҳуқук баррасӣ шудааст. Аз дидгоҳи муаллиф, фаъолияти озоди иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ, ташаббусҳои шаҳрвандӣ, иштироки аҳоли дар ҳалли масъалаҳои

ичтимоӣ, муносибатҳои мутақобилаи институтҳои ҷомеаи шаҳрвандӣ ва давлат бе заминаи устувори ҳуқуқӣ имконнопазир мебошад.

Навгони дигари таҳқиқот, ки дар автореферат инъикос гардидааст, ошкор намудани хусусиятҳои тарбияи ҳуқуқӣ, маърифати ҳуқуқӣ ва раванди иҷтимоишавии ҳуқуқии шаҳрвандон мебошад. Муаллиф дуруст қайд намудааст, ки пайдоиш ва густариши масъалаҳои гуногуни иҷтимоӣ ва ҳуқуқӣ ба сатҳи шуур ва фарҳанги ҳуқуқии шаҳрвандон алоқамандӣ доранд. Махсусан, ҷавононе, ки ба сафи гурӯҳҳои экстремистӣ террористӣ ҷалб мешаванд, ба низоми ҳуқуқӣ муносибати нигилистӣ доранд ва ба қадрафтори иҷтимоӣ даст мезананд, одатан, саводи ҳуқуқияшон паст аст, дар бораи санадҳои меъёрии ҳуқуқии амалкунанда маълумоти кофӣ надоранд (с. 51).

Натиҷаҳои таҳқиқоти сотсиологие, ки доғалаб гузаронида, таҳлил намудааст, навгони дигари таҳқиқотро ташкил медиҳанд. Бештари тавсияҳои амалии муаллиф дар асоси таҳлили натиҷаҳои таҳқиқоти сотсиологӣ таҳия ва пешниҳод шудаанд. Дар қори илмии доғалаб барои тақмили санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ, тақвият додани раванди иҷтимоишавии ҳуқуқӣ ва маърифати ҳуқуқии аҳоли, пурзӯр намудани раванди муқовимат ба зухуроти номатлуби иҷтимоӣ, аз ҷумла коррупсия, иқтисоди пинҳонӣ, нигилизми ҳуқуқӣ, экстремизм ва терроризм, баланд бардоштани шаффофияти фаъолияти мақомоти ҳифзи ҳуқуқ, фароҳам овардани шароит барои рушди синфи миёна ва ҷомеаи шаҳрвандӣ, ҳифзи фарҳанги миллии, ташаккули ҳувиати миллии ва ҳуқуқӣ тавсияҳои асоснок ва дар амал татбиқшаванда пешниҳод гардидаанд.

Нуктаҳои илмии ба ҳимоя пешниҳодшаванда муҳимтарин натиҷаҳо ва ҳулосаҳои илмии таҳқиқоти диссертатсиониро фаро гирифта, ба талаботи дастурамал оид ба тартиби барасмиятдарории диссертатсия ва автореферати он ҷавобгӯ мебошад. Онҳо мухтасару возеҳ ифода гардида, ба далелҳои илмӣ асоснок қарда шудаанд ва саҳми шахсии доғалаби дараҷаи илмиро нишон медиҳанд.

Аҳамияти назариявии таҳқиқот дар он зоҳир мегардад, ки донишҳои назариявиро дар бораи масъалаҳои сотсиологияи ҳуқуқ ва дигар зухуроти иҷтимоии ба ҳуқуқ алоқаманд ташаккул медиҳад. Аҳамияти амалии натиҷаҳои таҳқиқот низ назаррас мебошад, зеро тавсияҳои пешниҳоднамудаи муаллифро, ки дар автореферати диссертатсия инъикос гардидаанд, ҳангоми татбиқи самтҳои асосии сиёсати ҳуқуқии Ҷумҳурии Тоҷикистон, ташаккул додани тарбияи ҳуқуқии аҳоли ва пурзӯр намудани раванди муқовимат ба таҳдиду хатарҳои ҷомеаи муосир мавриди истифода қарор додан мумкин аст.

Дар умум, натиҷаҳои таҳқиқот эътимодноқанд, зеро дар асоси омӯзишу муқоисаи сарчашмаҳои мухталифи илмӣ ба даст омадаанд, инчунин, ҳангоми гузаронидани таҳқиқоти сотсиологӣ тамоми усулҳои таъмини эътимоднокии он истифода гардидаанд. Натиҷаҳои асосии таҳқиқот аз ҷониби муаллиф ба таври кофӣ татбиқ ва интишор гардидаанд. Тибқи

маълумоти автореферат, натиҷа ва хулосаҳои асосии таҳқиқот дар 2 монография ва 43 мақолаи илмӣ, аз ҷумла 23 мақола дар маҷаллаҳои илмӣ тақризшавандаи тавсиянамудаи Комиссияи олии аттестатсионии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон инъикос ёфтаанд.

Аз муҳтавои автореферат маълум мегардад, ки сохтори кори илмӣ доғалаб ба мақсади таҳқиқот ва вазифаҳои гузошташуда мутобиқат намуда, аз мундариҷа, номгӯи ихтисораҳо, муқаддима, тавсифи умумии таҳқиқот, панҷ боб, ҷордаҳ зербоб, хулоса, тавсияҳо ва рӯйхати адабиёт иборат мебошад. Дар автореферат фишурдаи муҳтавои ҳар як бобу зербобҳои диссертатсия бе тафсилот ва иттилооти барзиёд оварда шудааст. Забон ва услуби автореферат асосан ба талаботи матни илмӣ мувофиқ буда, муаллиф истилоҳоти соҳавии сотсиологӣ ва ҳуқуқиро барои ифодаи мазмунӣ таҳқиқот истифода намудааст. Ҳаҷм, истинодҳо ба сарчашмаҳо, истифодаи иқтибосҳо, рӯйхати адабиёти истифодашуда ва аннотатсияи автореферат ба талаботи муқарраршуда ҷавобгӯ мебошанд.

Дар баробари ҷиҳатҳои мусбат ва дастовардҳои илмӣ зикршуда, вобаста ба муҳтавои автореферат баъзе мулоҳизаҳои зерини хусусияти тавсиявидоштаро баён намудан мумкин аст:

1. Дар автореферат натиҷаҳои таҳқиқоти сотсиологӣ инъикос гардидаанд, аммо дар бораи хусусиятҳои иҷтимоӣ ва демографияи иштирокчиёни пурсиши сотсиологӣ маълумоти зарурӣ пешниҳод нашудааст. Чунин маълумот имконият фароҳам меовард, ки ҳонандагон мустакиман аз матни автореферат дараҷаи эътимоднокии ва асоснокии натиҷаҳои таҳқиқоти сотсиологӣ доғалабро вобаста ба мавзӯи таҳқиқот дақиқтар арзёбӣ намоянд.

2. Ҳарчанд дар раванди таҳқиқот робитаи мавзӯ бо масъалаҳои таъминӣ амнияти миллӣ нишон дода шуда бошад ҳам, таҳдиду хатари як қатор падидаҳои манфии ҳуқуқӣ, аз қабилӣ нигилизми ҳуқуқӣ, маърифати пасти ҳуқуқӣ, поймол гардидани ҳуқуқи инсон, риоя нагардидани қонун ва ғайраҳо дар доираи боби алоҳида ё зербоби алоҳида таҳқиқ нагардидааст. Агар чунин таҳқиқ анҷом мепазируфт, арзиши амалии кори илмӣ доғалаб боз ҳам бештар мегардид.

Эродҳо ва мулоҳизаҳои зикршуда хусусияти тавсиявӣ дошта, арзиши илмӣ таҳқиқотро қоҳиш намедиханд.

Умуман, автореферати диссертатсия дар мавзӯи «Ҳуқуқ ҳамчун институти иҷтимоӣ ва нақши он дар рушди устувори ҷомеаи муосири Тоҷикистон (таҳлили сотсиологӣ)» ба талаботи Тартиби додани дараҷаҳои илмӣ, ки бо Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 30 июни соли 2021, №267 (бо тағйири иловаҳо бо Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 26 июни соли 2023, №295) тасдиқ шудааст, ҷавобгӯ мебошад. Ҳамзамон, автореферати доғалаби дараҷаи илмӣ бо риояи талаботи бандҳои 49-60-и Дастурамал оид ба тартиби барасмиятдарории диссертатсия, автореферати диссертатсия ва дигар маводди илмӣ, ки бо Қарори Раёсати Комиссияи олии

аттестатсионии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 27 декабри соли 2024, №493 тасдиқ гардидааст, таҳия ва ба расмият дароварда шудааст.

Хулоса, дар асоси сохтор ва муҳтавои дар автореферат таҷассумёфта ба чунин натиҷа расидан мумкин аст, ки муаллифи таҳқиқоти илмӣ Мирзода Фирӯз Сафаралӣ сазовори дарёфти дараҷаи илмии доктори илмҳои сотсиологӣ аз рӯйи ихтисоси 5.4.3. Сохтори иҷтимоӣ, ниҳодҳо ва равандҳои иҷтимоӣ мебошад.

Доктори илмҳои сиёсӣ, профессори кафедраи равандҳои сиёсӣ дар Тоҷикистони факултети фалсафаи Донишгоҳи миллии Тоҷикистон

Сафарализода Х.Қ.

Суроға: 734025, Ҷумҳурии Тоҷикистон,
ш. Душанбе, х. Рӯдакӣ 17
E-mail: quddusov@mail.ru
Тел.: (+992) 988127383

Имзои Х.Қ. Сафарализодаро тасдиқ менамоям:
Сардори раёсати кадрҳо
ва корҳои махсуси ДМТ

Шодихонзода Э.

Суроға: 734025, Ҷумҳурии Тоҷикистон,
ш. Душанбе, хиёбони Рӯдакӣ 17
E-mail: tnu.int.re@gmail.com
Веб-сайт: www.tnu.tj
Тел.: (+992 37) 221-77-11; 221-47-96

«21» « 08 » 2026.